



12/1/2018

Tuumasta toimeen

*Itsetietoisuuden aktualisoituminen
Hegelin Hengen fenomenologiassa*



Syrén, Jaakko
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

Sisällys

1. Johdanto	2
2. Historiallinen pohjustus	3
2.1 Saksalainen idealismi: reaktio Immanuel Kantin filosofiaan	3
2.2 Hegelin <i>Hengen fenomenologia</i>	4
3. Itsetietoisuuden aktualisoituminen <i>Hengen fenomenologiassa</i>	6
3.1 Käsitteiden määrittelyä.....	6
3.2 Luvun yleisesittely.....	7
3.2.1 Mielihyvä ja välttämättömyys	8
3.2.2 Sydämen laki ja omahyväisyyden houkkamaisuus	9
3.2.3 Hyve ja maailman meno.....	10
4. Hegel-komentaattoreiden näkemyksiä	13
4.1 Kojève.....	13
4.1.1 Mielihyvä ja välttämättömyys	13
4.1.2 Sydämen laki ja omahyväisyyden houkkamaisuus	14
4.1.3 Hyve ja maailman meno.....	14
4.2 Hyppolite.....	15
4.3 Pinkard	17
5. Kaunokirjallisia vastineita läpikäydyille tietoisuuden muodoille.....	19
5.1 Tolstoin <i>Ylösousemus</i>	19
5.2 Hermann Hessen <i>Narkissos ja Kultasuu</i>	20
6. Päätäntö.....	23
Lähteet.....	25

1. Johdanto

Tämän tekstin tarkoituksena on ottaa selvää ja esitellä, mitä itsetietoisuuden aktualisoituminen Hegelin *Hengen fenomenologiassa* (*Phänomenologie des Geistes*, 1807) tarkoittaa. Motiivini lukea Hegeliä on ainakin kolminainen. Ensiksikin identiteettiin liittyvä: Identiteetin pysyvyys tai ihmisen olemuksen muuttumattomuus on kyseenalaistettavissa nykyajattelun puitteissa. Evoluution näkökulmasta voidaan lajin katsoa pyrkivän sopeutumaan ympäristöön, eikä niinkään toteuttamaan sisäistä olemustaan. Hegelin ajattelua voidaan tulkita siten, että tuo sisäinen essentia itse on muutoksessa sen todellistumisen prosessissa. Tämä antaa mielenkiintoisen näkökulman ihmisen identiteettiä koskeviin kysymyksiin. Toinen motiivi liittyy moraalisiin pohdintoihin. Tulisiko ihmisen valita jokin valmis moraalikoodisto, ja jos näin on, niin mikä on valittava ja millä perustein? Hegelillä moraalit on objektiivisen hengen ilmausta, eli yhteiskunnallisissa oloissa syntyvää. Toisin sanoen etiikkaan liittyvät käytännöt muotoutuvat yhteisön sisäisessä kontekstissa, mikä antaa niille tilaa omaksua kehittyneemmät muotonsa. Kolmas motiivi liittyy eksistentiaaliin kysymyksiin siitä, mitä ihmisen tulisi elämällään tehdä. Mikä on elämässä tärkeää ja mihin ihmisen tulisi sitoutua? Tähän liittyy myös kysymys mahdollisuudesta uskonnolliseen vakaumukseen valistuksen jälkeisessä sekulaarissa ajattelussa. Vastaus siihen, mikä on kullekin tärkeää ja merkityksellistä, löytyy nähdäkseni lopulta yrityksen ja erehdyksen kautta. Tässä mielessä aikaisemmin eläneiden ihmisten teoista ja ajatuksista voidaan saada arvokasta tietoa. Siksi myös kirjallisuus ja filosofia ovat niin tärkeitä; niissä säilyy ja jatkuu tuhansien vuosien kulttuuriperintö ja inhimillisen ajattelun saavutukset.

Valinta erityisesti itsetietoisuuden aktualisoitumisen käsittelyyn (lyhyt kappale koko Hegelin järjestelmään nähden) perustuu sen ytimekkyyteen ja ajankohtaiseen vetoavuuteen. Yhteiskunnassamme on nähtävissä kaikkia Hegelin kuvaamia tietoisuuden muotoja ja toisaalta tietty samaistumisen kokemus oli omiaan vahvistamaan tunnetta aiheen merkityksellisyydestä. Luku itsetietoisuuden aktualisoitumisesta antaa eväitä ajatella ihmisen identiteetin muutosta perustuen asenteisiin, joihin yksilö sitoutuu. Luvussa käsitellään systemaattisesti yksittäisen tietoisuuden moraalisia intohimoja ja esitellään niiden syntytarina (lääketieteellisesti voitaisiin sanoa etiologia) ja jatkumo. Eksistentiaaliseen kysymykseen löydetään vastaus itseilmaisusta.

Tutkielman rakenne on seuraava: Johdannon jälkeisessä luvussa 2 annan tekstilleni historiallisen pohjustuksen. Tarkoituksena on auttaa lukijaa yhdistämään Hegel filosofian historialliseen jatkumoon. Luvussa 3 käsittelen itse aiheena olevaa Hegelin tekstiä. Koska teksti on paikoin monitulkintaista, siirryn neljännessä luvussa käsittelemään tunnetuimpia Hegel-kommentaattoreita, joiden lukemisesta on Hegelin ymmärtämiseksi varsin paljon hyötyä. Viidenneksi yritän havainnollistaa Hegelin esittelemiä itsetietoisuuksien muotoja kaunokirjallisuudesta poimimillani esimerkeillä. Näiden tarkoituksena on elävöittää Hegelin raskasta käsitteistöä. Viimeisen luvun tehtävä on pohtia mahdollisia jatkokysymyksiä ja tuoda tutkielma päätäntönsä. Viittauksessa *käytän Hengen fenomenologiasta* lyhennettä PS (*Phenomenology of Spirit*), jota seuraa Millerin käännöksen (1977) sivunumero.

2. Historiallinen pohjustus

2.1 Saksalainen idealismi: reaktio Immanuel Kantin filosofiaan

Esipuheessa *Logiikan tieteeseen (Wissenschaft der Logik, 1812)* Georg Wilhelm Friedrich Hegel luonnehtii Kantin kopernikaanista käännettä ja siitä seurannutta jälkikantilaista transsendentaalifilosofiaa filosofisen ajattelutavan täydelliseksi muutokseksi (Hegel 2011, 39). *Puhtaan järjen kritiikissä (Kritik der reinen Vernunft, 1781/1787)* Kant ajatteli ihmismielen esittävän sellaisia filosofisia kysymyksiä, joihin sen on mahdotonta vastata. Tunnettu erottelu "olioon sinänsä" (numeenit) ja meille ilmeneviin kohteisiin (fenomeenit) on peräisin Kantilta. Ajatus oli, että ihminen ei näe asioita niin kuin ne ovat, vaan niin kuin ne hänelle ilmenevät. Muita panoksena olleita filosofisia kysymyksiä olivat mm. vapaus, Jumalan olemassaolo, sielun kuolemattomuus, ihmisen hyvyys, luonnon tarkoitus jne. Vaikka tietoa oliosta sinänsä ei Kantin mukaan voida saada, pyrki hän kuitenkin selvittämään niitä ennakkoehtoja, joita kokemuksellinen tieto ylipäätään vaatii. Tätä filosofista tarkastelutapaa Kant kutsui "transsendentaaliseksi." (Pippin 2012, 19–24.) Vaikka transsendentaalisen kehysten ulkopuolelle ei Kantin mukaan ole pääsyä, tarjosi tämä kehys sentään selkeän rajauksen sen alueen, josta voidaan saada tietoa ja sen alueen, josta ei voida saada tietoa välille.

Havainnot pelkkinä havaintoina jättivät filosofiseen ilmapiiriin epätyytyväisyyttä. Kysymys havaintojen epistemologisesta asemasta jäi vaivaamaan ajan ajattelijoita (Pippin 2012, 25). Jenan alueella, missä tämän "Königsbergin neron" filosofiasta luennoitiin jo vuonna 1785 (Pinkard 2012, 48), alettiin vuosisadan taitteessa kehittää uusia ideoita. Termi "saksalainen idealismi" viittaa tämän alueen ja aikakauden filosofiseen keskusteluun. Saksalaisista idealisteista parhaiten tunnettuja ovat (Kantin lisäksi) Fichte, Schelling ja Hegel, joista nykypäivään laaja-alaisimmin luettuna on pysynyt Hegel (McQuillan 2018). Se, mitä Hegel piti Kantin filosofian tärkeimpänä väärinymmärryksenä, oli erottelu ilmiön ja olion sinänsä välillä. Hegelin mukaan tällaista tiedollista kuilua ei ole (Pippin 2012, 42). Ilmiöt eivät muodosta mitään erityistä ontologista aluetta, vaan ovat rakenteellinen osa oliota sinänsä (Žižek 2012, 283).

Saksalaisen idealismin vaikutus oli laaja: ajan ajattelu uudisti radikaalisti sekä poliittisia että uskonnollisia näkemyksiä. Vaikutus oli akateemisestikin katsottuna monialainen: niin kirjallisuustiede, taiteet kuin ihmistieteiden metodikin ovat saaneet uusia näkökulmia Jenan alueen ajattelusta. Tämän filosofisen kehityksen taustalla olleita tekijöitä voidaan myös pitää jonkin sortin mullistuksina. Newtonilainen fysiikka, Ranskan vallankumous sekä Descartesin skeptinen metodi olivat kaikki tekijöitä, jotka pakottivat muodostamaan uusia ajattelun tapoja (Ameriks 2000).

Saksalaisia ajattelijoita määrittää suhtautuminen filosofiaan systeemin rakentamisena. Tavoitteena ei ollut vastata ennalta muotoiltuihin kysymyksiin, vaan rakentaa ikään kuin koneisto, joka muuttaa kokonaan tavan nähdä se asia, mitä aiemmin pidettiin ongelmana. Ajatuksena oli luoda puhtaan filosofinen perusta uudelle tieteellisesti, poliittisesti ja uskonnollisesti vallankumoukselliselle maailmankatsomukselle. Projekti vaati

huiman määrän uutta käsitteistöä ja saksalaista idealismia leimaakin hieman vaativa kieliäsu. Tekstejä pidetään vaikeasti lähestyttävänä ja niiden tutkiminen vaatiikin aikaa, sillä niiden kirjallinen ilmaisu on osittain hankalasti ymmärrettävää. Hegelin *Hengen fenomenologiaa* on pidetty paikoin jopa lukukelvottomana. *Hengen fenomenologia* on kuitenkin lopulta lukijan palkitseva teos, sillä se luo käsitteilleen merkityksen tekstin edetessä. Merkitys luodaan systeemin sisällä itseviittaavan liikkeen avulla. Onkin sanottu, että *Hengen fenomenologian* voi "ymmärtää" vasta toisella lukukerralla.

2.2 Hegelin *Hengen fenomenologia*

Maailma saattaa Hegelin mukaan näyttää sisältävän elementtejä, joita on mahdotonta käsittää. Maailman käsittämättömyys voi johtaa ihmisen epätoivon partaalle. Filosofian keinoin on löydettävissä uudenlaisia ajattelutapoja, joiden avulla epätoivo on ylitettävissä (Stern 2002, 12). Taustaoletuksena Hegelillä on, että maailma on rationaalinen, mikä Sternin mukaan tarkoittaa sitä, että ihminen voi löytää syvällistä intellektuaalista tyydytystä siitä. Maailmassa ei sinänsä ole mitään, mikä olisi järjelle täysin mahdotonta käsittää (Stern 2002, 11–12). Silloin kun järki törmää johonkin mahdottomaan (esim. Kantin antinomat), on epätoivon välttämiseksi löydettävä ongelma itse siitä ajatteluketjusta, joka tuohon umpikujaan vei. Hegelin mukaan tällaiset mahdottomuudet johtuvat yksipuolisesta ajattelusta (Stern 2002, 13). Filosofian tehtävänä on saada ihminen unohtamaan hetkeksi oma arki ajattelunsa (*common-sense*). Tavoitteena on huomata, että omat perusolettamukset maailmasta voivat olla vailla vankkaa pohjaa. Kun ihminen oivaltaa, että hänen arki ajattelunsa perustuu joillekin filosofisille taustaoletuksille (joilla itsellään ei välttämättä ole vakaata pohjaa), käy selväksi mitä yksipuolisella ajattelulla tarkoitetaan. *Hengen fenomenologia* toimii johdantona ajatteluun, joka kykenee kukistamaan yksipuolisia kahtiajakoja.

Fenomenologialla on siis kaksi tehtävää: yhtäältä pedagoginen, eli opettava ja opastava tehtävä, jonka tavoitteena on saada lukija kehittämään ajatteluaan, toisaalta motivaatioon liittyvä tehtävä, lukijan motivoiminen opiskelemaan uusia ajattelutapoja (Stern 2002, 22). Teos on kirjoitettu ikään kuin tarinan muotoon. Siinä seurataan tietoisuuden kehitysvaiheita yhtäältä tietoisuuden itsensä näkökulmasta, mutta toisaalta myös lukijan perspektiivistä. Teoksen kirjoittaminen on puolestaan tapahtunut "absoluuttisesta" tiedosta käsin, jota kohti Hegel lukijaa johdattelee. Tietoisuus ajautuu ajattelussaan erilaisiin umpikujiin, hylkää vanhan positionsa ja etsii tilalle uuden. Seurauksena lukija oppii niitä periaatteita, joilla tietoisuus toimii (Stern 2002, 25).

Tämä ajattelun kehitys tapahtuu tietoisuuden *muotojen* (saks. *Gestalt*) kautta. Jokainen muoto vastaa tiettyjä ajattelun periaatteita. Nämä periaatteet puolestaan määrittävät sen, mitä tietoisuus ajattelee maailmasta tietävänsä. Tietoisuuden muodot ovat kollektiivisina historiallisesti identifioitavissa aikakausiksi (Westphal 2009, 3). Ajatus "ajan hengestä" on jäljitettävissä Hegelin filosofiaan. Historiallinen tilanne luo tietynlaisia ihmisiä, mutta nuo ihmiset puolestaan muokkaavat toiminnallaan maailman historiallisen tilannetta. Epookki ei siis ole pysyvä, vaan se on muutoksessa. *Fenomenologia* on esitys *Hengen* itsekehityksestä eri muotojen kautta kohti kehittyneempää tilaa. Tässä yhteydessä on

esitetty ajatus historian lopusta. On kuitenkin vaikea määritellä milloin tietoisuus olisi saavuttanut viimeisen, täydellisimmän muotonsa. Olisiko asiallisempaa puhua enemmän hengen muutoksesta kuin kehityksestä?

Hengen fenomenologiassa tietoisuus löytää viimeisen muotonsa "absoluuttisessa tiedossa". Mutta Hegelin esityksen kokonaiskuvassa *fenomenologia* ei saa viimeistä sanaa. Vasta *fenomenologian* päätepisteestä (absoluuttisesta tiedosta) käsin voidaan todella alkaa filosofoida. Hegel sanoo *Logiikan tieteen* johdannossa esittäneensä *fenomenologia*-teoksessaan "tietoisuuden etenevässä liikkeessään ensimmäisestä sen ja objektin välittömästä vastakkaisuudesta aina absoluuttiseen tietoon. Tämä tie läpäisee kaikki *tietoisuuden ja objektin suhteen* muodot, ja sen tuloksena on *tieteen käsite*." (Hegel 2011, 57.) Tästä lopputulemasta käsin voidaan alkaa tehdä metafysiikkaa logiikan muodossa, astua "puhtaan järjen järjestelmään" ja "puhtaan ajatuksen valtakuntaan". Tämän tehtävän suorittaa *Logiikan tiede*, jota voidaan ajatella jatko-osana *Hengen fenomenologiaan*. Hegelin kokonaisesitys päättyy *Filosofisten tieteiden ensyklopediaan* (*Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften*, 1830), jonka alaa ovat luonnon- ja hengenfilosofia, jotka yhdessä muodostavat reaalifilosofiaksi kutsutun kokonaisuuden (Jauhiainen & Oittinen 2011, 36).

Siirryn seuraavaksi käsittelemään Hegelin omaa tekstiä. Luku itsetietoisuuden aktualisoitumisesta on noin puolivälissä *Hengen fenomenologiaa*. Tässä vaiheessa itsetietoisuus on huomannut, ettei se voi "löytää itseään valmiina" mistään, ettei sen itseyden pitimiksi löydy mitään muuttumatonta objektia. Hegel ajattelee, että ihminen löytää itsensä omista teoistaan ja näin ollen itsetietoisuus aktualisoituu, eli muuttuu konkreettisesti todelliseksi, toiminnan kautta.

3. Itsetietoisuuden aktualisoituminen *Hengen fenomenologiassa*

3.1 Käsitteiden määrittelyä

Hengen käsite (engl. *spirit*, saks. *Geist*) ei viittaa mihinkään "haamuun", tai muuhun toismaailmalliseen entiteettiin. Henki on tietoisuuden ja ei-tietoisuuden välinen suhde. "Observation stands, therefore, within what it imagines to be Spirit, and within the contingent relation of conscious reality to a reality that is not conscious. Spirit alone is in its own self the necessity of this relation." (PS, 207.) Toisin sanoen henki on se prosessi, joka saa aikaan muutoksen tietoisuudessa, mutta se on samaan aikaan tämän prosessin tuote. Postuumisti julkaistussa *Taiteenfilosofiassa* (*Vorlesungen über die Aesthetik I*, 1842) Hegel sanoo, että: "Hengen sisäisin olennainen luonto on [...] *ajattelu*." (Hegel 2013, 60.) "[...] ihminen henkenä *kahdentaa* itsensä, kun hän ensiksikin luonnonolioiden tapaan on olemassa ja tämän lisäksi on vielä *itselleen*, katsoo itseään, asettaa itsensä tarkastelun kohteeksi, ajattelee, ja vain tämän aktiivisen itselleen olemisensa kautta hän on henki." (Hegel 2013, 81.) Ihmisen itsereflektio ja oman ajattelun ajattelu tekee ihmisestä henkisen olennon.

Mutta jos sanoo, että henki *on*, se tarkoittaa vain, että se on jokin asia/esine. Tämä on ongelma, sillä tietoisuus ei voi löytää itseään mistään valmiina objektina. Tietoisuuden samaistaminen joksikin asiaksi on tietoisuuden rajoittamista (PS, 209). Tietoisuus on itsensä alati ylittävä, eikä siksi voi olla mikään asia taiesine. Hegelin mukaan ihmisen on tunnistettava itsensä tietoisuudessa omista ajatuksistaan, mutta myös luotava oma olemassaolonsa käytännöllisen toiminnan kautta (Hegel 2013, 81–82). Siispä tietoisuus lähtee etsimään itseään omasta toiminnastaan. "Consciousness no longer aims to find itself immediately, but to produce itself by its own activity." (PS, 209.) Tämän voisi naiivisti kääntää tarkoittamaan, että jokainen luo oman elämänsä, on oman onnensa seppä. Ajatus on kuitenkin lähempänä sitä, ettei tietoisuus voi tuntea itseään muuten kuin oman toimintansa kautta.

Epäselvyyttä tässä herättää tietoisuuden ja hengen käsitteellinen suhde. Tietoisuus on tarkkailijan (*observation*) puolella, kun henki taas on tarkkailijan ja kohteen välinen suhde. Hämmennystä aiheuttaa Hegelin käyttämä yllä lainaamani ilmaus "what it imagines to be Spirit". Onko henki siis tietoisuus, joka kuvittelee itsensä hengeksi? Näkisin hengen olevan laajempi käsite kuin tietoisuus. Näin ollen henki pitäisi paikkaansa universaalina käsitteenä ja tietoisuus taas viittaisi tiettyyn yksilölliseen, partikulaariin tietoisuuteen. Henki on universaali näkökulma tietoisesta ja ei-tietoisesta väliseen suhteeseen.

Eettisen substanssin (engl. *ethical substance*, saks. *die sittliche Substanz*) käsite puolestaan viittaa tietoisuuksien kollektiiviseen olemassaoloon: "[...] ethical life [...] is nothing else than the absolute spiritual *unity* of the essence of individuals in their independent *actual existence*" (PS, 212). Yksilöiden olemus (*essence*) on itsereflektiivinen henki. Yksilöiden itsenäinen aktuaalinen olemassaolo on ihmisten toiminnan kautta syntynyt hengen tämänhetkinen muotoutuma konkreettisena maailmassa-olona, jota ruumiillistavat partikulaariset tietoisuudet. Yksilöiden henkinen ykseys viittaa vallitseviin oloihin yksilöiden

välisenä (intersubjektiivisena) kokonaisuutena. Eettinen elämä (*ethical life*) viittaa näiden yksilöiden väliseen yhteyteen, heidän elämäänsä toistensa kanssa. "This ethical *Substance*, taken in its abstract universality, is only law in the form of *thought*; but it is no less immediately actual *self-consciousness*, or it is *custom*." (PS, 212.) Eettinen substanssi on abstraktissa universaaliudessaan ajattelun muodon laki, mutta myös välittömästi aktuaalinen itsetietoisuus eli tapa. (Saksan kielen *Sittlichkeit*, joka usein suomennetaan *siveellisyytenä*, pohjautuu kantasanaan *Sitte*: tapa, käytäntö, tottumus. (Ks. suomentajan alaviite, Hegel 1994, 88n68.)) Toisin sanoen yksittäiset itsetietoisuudet muodostavat yhdessä eettisen substanssin, joka näkyy aktuaalisesti kollektiivisissa tavoissa. Tämä substanssi määrää ajattelun muotoja, mutta se koostuu yksittäisistä itsetietoisuuksista. Ehkä hyvä vastine eettisen substanssin käsitteelle olisi kulttuuri, mutta hyvin laajasti ajateltuna sisältäen myös tavat, lait, kiellot ja säännöt. *Oikeusfilosofiassa* (*Grundlinien der Philosophie des Rechts*, 1821) Hegel jakaa "siveellisen substanssin" perheeseen, kansalaisyhteiskuntaan ja valtioon (Hegel 1994, 160–161).

3.2 Luvun yleisesittely

Kun tietoisuus ryhtyy toimintaan, se näyttää jakautuvan kahteen osaan: tietoisuudelle aktuaalisesti annettuun ja tietoisuuden päämäärään. "[...] consciousness appears split into this *given* actuality and the *End* which it realizes by superseding that actuality, an *End* which, in fact, it makes an actuality in place of that which was *given*." (PS, 216.) Se mikä ihmisellä on annettua aktuaalisuutta, on hänen tietoisuutensa tämänhetkinen sisältö. Päättyessään ryhtyä toimeen hän ylittää sen, mikä tietoisuudessa oli aktuaalista ja muuttaa päämääränä olleen aktuaalisuuden uudeksi annetuksi. Esimerkkinä annetusta aktuaalisuudesta olkoon (Vaino Linnaa mukailen) suo, kuokka ja Jussi. Uurastuksen jälkeen tuo aikaisempi päämäärä on muuttunut nykyiseksi aktuaalisuudeksi (oma tontti ja koti), jotka puolestaan tietoisuus yrittää taas ylittää (poliittinen vallankumous). Tästä seuraa kysymys: milloin saavutetaan se viimekätinen päämäärä, jonka jälkeen annettua ei enää tarvitse ylittää, eli milloin ihminen löytää onnellisuuden? "[...] happiness is found directly in the action itself, and that action itself is the good." (PS, 217.) Salaisuus on siis siinä, että onni löytyy lopulta toiminnasta itsestään. "Having discovered this, self-consciousness thus knows itself to be reality in the form of an individuality that directly expresses *itself* [...] and whose aim and object are only this expressing of itself." (PS, 217.) Huomattuaan tämän, tietoisuus ottaa kohteekseen itseilmaisun. Polku tähän tietoisuuden muotoon, itsetietoisuuden aktualisoitumiseen, kulkee edeltävien tietoisuuden muotojen kautta. Yritän nyt antaa yleiskuvan näistä edeltävistä muodoista.

"Järjellisen itsetietoisuuden toteutuminen omasta toimestaan" on *Hengen fenomenologian* kolmannen osan eli "Järjen" toinen ala-luku, joka itse jakautuu kolmeen alalukuun. Nämä kolme alalukua ovat a) Mielihyvä ja välttämättömyys, b) Sydämen laki ja omahyväisyyden houkkamaisuus sekä c) Hyve ja maailman meno. Tähän mennessä tietoisuus on Hegelin tekstissä pohtinut aistivarmuutta, ylittänyt skeptisismien sekä saavuttanut tunnustussuhteen kautta syntyvän abstraktin, välittömän itsetietoisuuden. Ennen alalukuihin siirtymistä Hegel pohjustaa yksilön ja yhteisön välistä dialektiikkaa.

Yksilö löytää itsensä eettisen substanssin keskeltä. Hän on muovautunut siksi, mitä hän on, eettisen substanssin kautta. Kun yksilö sitten ryhtyy itse toimeen, hän omalla aktiivisuudellaan vaikuttaa tuohon eettiseen substanssiin, jonka piirissä hän itse oli alun alkaen muodostunut. Yksilön työ on toisaalta hänen omaa toimintaansa häntä itseään varten, mutta toisaalta hän ei pärjää ilman muita ja myös muut tulevat nauttimaan hänen työnsä tuloksista. "As the individual in his *individual* work already *unconsciously* performs a *universal* work, so again he also performs the universal work as his *conscious* object; the whole becomes, as a whole, his own work, for which he sacrifices himself and precisely in so doing receives back from it his own self." (PS, 213.) Työ on universaalialue, että työnteko toimintana on koko universaalisen substanssin (valtion) kyky. Työn sisällöstä yksilö löytää partikulaarisen itsensä. Kontekstina on kuitenkin koko yhteisö, joten yksilön työpanos vaikuttaa koko viitekehukseen. Vapaassa valtiossa järki pääsee totuudellisesti toteutumaan, eli ihminen pystyy ilmaisemaan olemuksensa (PS, 214). Hegel viittaa tässä antiikkiin ihanteellisena elinympäristönä, jossa yksilön ja yhteisön tavat ja tottumukset sopivat yhteen. Hegelin mukaan voidaan sanoa, että olemme ajautuneet pois tästä onnellisesta tilasta, mutta myös, että emme ole vielä päässeet siihen.

Järjen on vetädyttävä tästä välittömästä autuudesta, sillä eettinen järjestys (yhteisön lait, tavat, kulttuuri laajasti ymmärrettynä) on jotakin *annettua*: kyseessä on *tietty* (*a specific ethical substance*) vallitsevien olojen annettuus. Yksittäinen tietoisuus huomaa vallitsevien olojen olevan hetkiä hengen kehityksessä ja näin ollen ymmärtää myös oman yksilöllisyytensä suhteessa yhteisöön. Tällöin välitön yhteys hengen kanssa, luottamus, katoaa. Yksilö löytää olennaisuuden (*essence*) itsestään, eikä enää yhteisöstä ja näin ollen asettaa itsensä yhteisön lakeja ja tapoja vastaan (PS, 214–215). Hegelin mukaan tilanteen voi nähdä myös niin, että yksilö ei vielä ole löytänyt onnellista yhteyttä eettisen substanssin kautta. Siispä yksilö lähtee etsimään onneaan maailmasta. ("[...] the individual is sent out into the world by his own spirit to seek his happiness." PS, 215.)

Aluksi tietoisuus etsii kokemuksia maailmasta. Yksilö etsii yllykkeilleen (*immediate will or natural impulse*) tyydytystä, jonka jälkeen syntyy aina uusi yllyke. Jos yksilö on menettänyt onnellisen yhteytensä yhteisöön, nämä luonnolliset impulssit sisältävät tietoisuuden siitä, että niiden päämääränä on itsetietoisuuden olennaisen luonnon tosi luonne. ("If [...] self-consciousness has lost the happiness of being in the substance, these natural impulses are bound up with an awareness that their goal is the true character and essential nature of self-consciousness." PS, 215.) Toisin sanottuna tietoisuus ei välitä yhteisöstään, vaan asettaa omat välittömät yllykkeensä ja nautinnon etsintänsä tärkeimmäksi itsetietoisuuden tavoitteeksi.

3.2.1 Mielihyvä ja välttämättömyys

Selventääkseen mitä yksilöllinen nautinnonhaku hänen mielestään on, Hegel lainaa Goethen *Faustia*: "It despises intellect and science, The supreme gifts of man, It has given itself to the devil, And must perish" (PS, 218). Itselleen olemassa oleva tietoisuus etsii mielihyvää. Se on typistänyt itsensä hetkeen: mielihyvää nauttimiseen. Kohde, josta tietoisuus saa nautintonsa, on Hegelin mukaan tyhjien olemusten laajennus. "The *object*, then, that is for self-consciousness as it takes its pleasure its essence [sic] is the expansion of those empty

essentialities of pure unity, of pure difference, and their relation; beyond this, the object which the individuality experiences as its *essence*, has no content." (PS, 219.) Sillä ei ole sisältöä. Tämä on se, mitä kutsutaan välttämättömydeksi. Ykseys (*unity*), ero (*difference*) ja suhde (*relation*) ovat kategorioita, jotka muodostavat sen mitä ovat ainoastaan vastakohtansa kautta. Ne eivät ole mitään itsessään. Ne muodostavat suhteen toisiinsa käsitteen (*Notion*) kautta ja tämä absoluuttinen relaatio konstituoivat välttämättömyyden (PS, 219). Impulsiivisten tarpeiden tyydyttäminen johtaa vain turhautumiseen. Ihminen on tässä tilanteessa kuin eloton funktio, biologinen mekanismi, joka toimii ikään kuin välittömästi ilman omaa agenttisuutta, ilman minimaalista etäisyyttä omiin yllykkeisiin. Yksilö typistää itsensä yksittäiseen nautinnon tunteeseen ja on näin ollen itselleen vieras välttämättömyys, kuollut aktuaalisuus. Mutta juuri tuosta välttämättömyydestä hän löytääkin oman olemuksensa. Siispä tietoisuus muuttuu itselleen arvoitukseksi. "Consciousness [...] has really become a riddle to itself." (PS, 220.) Tämä tietoisuuden itsereflektio on tietoisuuden uusi muoto (PS, 221).

3.2.2 Sydämen laki ja omahyväisyyden houkkamaisuus

Seuraavassa vaiheessa tietoisuus löytää itsensä välttämättömyyden periaatteesta. Hän löytää lain universaaliuden välittömästi itsestään ja koska laki on välittömästi läsnä tietoisuudelle itselleen, on kyseessä "sydämen laki" (*the law of the heart*, PS, 221). Sydämen laki on yksilölle hänen omasta näkökulmastaan universaalisti pätevä määräys toimia jollakin tavalla. Tämä tietoisuuden muoto on siis edelleen yksilöllinen, mutta sillä erotuksella, että itselleen-oleminen on saanut universaalin luonteen. Tämä laki on tietoisuudelle päämäärä, jonka se pyrkii toteuttamaan. Sydämen laki on ristiriidassa todellisuuden kanssa. Tietoisuus näkee maailmanjärjestyksen väkivaltaisena ja sydämen lain rikkovana, toisaalta ihmiskunnan vieraille välttämättömyyksille alistuneena entiteettinä, joka ei kuuntele sydämensä lakia (PS, 221–222). Tietoisuus ei enää välitä edellisen muotonsa nautinnoista, vaan on omaksunut korkeampia päämääriä. Se etsii nautintoa siitä, että asettaa oman erinomaisuutensa näytille ihmiskunnan hyvinvointia edistäessään: ("[...] it [...] seeks its pleasure in displaying the *excellence* of its own nature, and in promoting the welfare of mankind." PS, 222.)

Kun yksilö toteuttaa oman sydämensä lakia maailmassa, se lakkaa olemasta sydämen laki. Käy nimittäin niin, että toteutuessaan laki saa positiivisen olemassaolon (*[affirmative] being*) ja muuttuu siten universaaliksi, yksilöön välinpitämättömästi suhtautuvaksi, ja menettää näin asemansa tietoisuuden omana lakina. Laista tulee yksilölle vieras. Mutta yksilö asettaakin itsensä universaaliksi unohtaen oman partikulaarisuutensa, eikä näin ollen huomaa, että kyseessä on itse asiassa hänen oma yksilöllinen sydämen lakinsa. ("[...] the *particular* content of the heart *as such* is supposed to have the status of a universal. Consequently, others do not find in this content the fulfilment of the law of *their* hearts, but rather that of someone else." PS, 224.) Myös toisilla ihmisillä on omat sydämen lakinsa, eivätkä ne aina käy yhteen tämän partikulaarin kanssa. Ja silloin kun partikulaarin oma sydämen laki toteutuu, se muuttuu hänelle itselleen vieraaksi. ("Thus, just as the individual at first finds only the rigid law, now he finds the hearts of men themselves, opposed to his excellent intentions and detestable." PS, 224.) Tietoisuus huomaa toisten sydänten lakien olevan hänen omaansa vastaan, mikä tekee niistä vastenmielisiä hänen silmissään. Siinä missä tietoisuus katsoi muiden ihmisten seuraavan auktoriteettia ilman

omaa ajattelua, hän nyt huomaakin, että koko inhimillinen järjestys löytää tukensa kaikkien tietoisuuksista (PS, 224–225). Tietoisuus oppii kokemuksesta, että hänen sydämensä laki muuttuu hänelle objektiksi universaalissa muodossa, josta hän ei kuitenkaan voi tunnistaa itseään. Tietoisuuden itselleen-oleminen on ristiriidassa ulkoisen totuuden kanssa. Yksilö on toisaalta välittömästi tietoinen omasta sydämen laistaan, toisaalta ulkoinen todellisuus on yhtä lailla hänen olemuksensa ja työnsä. ("In this way self-consciousness is related to a twofold antithetic essence; it is in its own self a contradiction, and is distraught in its inmost being." PS, 225.) Tietoisuuden oma olemus on ristiriidassa itsensä kanssa. Tietoisuus on todellisuuden tietoista olemassaoloa, joka samaan aikaan löytää itsensä vieraantuneena todellisuudesta (PS, 225–226).

Tietoisuus vaipuu omahyväisyyteen (*self-conceit*) silloin, kun se ei suostu hyväksymään tätä omaa olemassaoloaan leimaavaa ristiriitaisuutta. Tällöin tietoisuus siirtää tämän vinoutuman itsestään muihin, mistä esimerkkinä Hegel antaa fanaattiset papit ja ahaat despoottit, sekä heidän käskyläisensä, jotka kompensoivat omaa rappiotaan alistamalla muita. Tämä on Hegelin mukaan johtanut harhautetun ihmiskunnan nimettömään kärsimykseen. Sydämen laki on kuitenkin vasta jotakin aiottua, jotakin tarkoitettua (*intended*); siltä puuttuu ajan koettelemus, toisin kuin vallitsevalta järjestelmältä (PS, 226). Todisteena siitä, että tämä henkinen substanssi on kaikkien tietoisuutta, on se, että yksilön sydämen laki saa vastaansa muiden sydänten lait. Tämä menee jopa niin pitkälle, että valittaessaan vallitsevista oloista, yksilö on edelleen riippuvainen näistä oloista siten, että jos tämä järjestys häneltä otettaisiin, hän menettäisi kaiken. Julkisen järjestyksen voima perustuu tähän (PS, 227). Mutta koska tämä järjestys perustuu yksilöiden sydänten lakeihin, se on ainaisen taistelun kenttä. ("The universal that we have here is, then, only a universal resistance and struggle of all against one another, in which each claims validity for his own individuality. [...] What seems to be public *order*, then, is this universal state of war [...]." PS, 227.) Yksilöt kamppailevat siitä, kenen sydämen laki asetetaan voimaan. Koska tämä "maailman meno" (*the way of the world*) on epäolennaista yksilöllisyyksien tyhjäksi tekemistä ja todeksi osoittamista, tulee tietoisuus siihen lopputulokseen, että yksilöllisyys on ongelmien alku. Yksilö tietää itsessään, mikä on itseisarvoista, mutta juuri yksilöllisyys on se tekijä, joka vinouttaa tämän syvimmän olemuksen. Siispä tietoisuus päättää päästä eroon yksilöllisyydestä uhraamalla sen jonkin suuremman hyväksi. Tätä tietoisuuden muotoa Hegel kutsuu hyveeksi (*Virtue*; PS, 228).

3.2.3 Hyve ja maailman meno

Hyveelliselle tietoisuudelle laki on tärkeässä asemassa. Yksilöllisyys tulee tehdä tyhjäksi, kuten "maailman menokin". Tietoisuuden tulee tehdä itsestään kurinalainen, eikä todellinen itsekuri vaadi muuta kuin koko persoonallisuuden uhraamisen, jotta yksilölliset erikoispiirteet eivät pääsisi vallalle (PS, 228). Hyve näkee maailman menossa sisäisenä absoluuttisen järjestyksen, joka on yhtä lailla tietoisuudelle olemassa oleva, mutta vain sisäisenä olemuksena. Tämä sisäinen olemus on tuotava ulkoiseen olemassaoloonsa tietoisien yksilöiden toiminnan kautta, mutta yksilöllisyys on juuri se, mikä on tehtävä tyhjäksi. Hyveellinen tietoisuus ajattelee, että kun vain yksilöllisyys saadaan pois tieltä, voi maailman meno toteuttaa sisäisen olemuksensa (PS, 229). "Maailman meno" koostuu siis kahdesta tekijästä: yksilöstä, joka etsii nautintoaan, ja yksilöstä, joka häiritsee järjestystä omalla

laillaan. Hyve katsoo universaalin saavuttavan todellisuutensa mitätöimällä yksilöllisyyden. Tämä totuudellinen olemus, joka on "maailman menossa" sisäisenä, ei ole vielä muuta kuin hyveen uskoa. Hyveellinen tietoisuus tahtoo tuottaa tämän sisäisen olemuksen todelliseksi uhraamalla yksilöllisyyden, mutta juuri tämä uhraus on tietoisien yksilön toimintaa ja joutuu konfliktiin "maailman menon" kanssa yrittäessään päihittää sen (PS, 230). Se mitä tästä konfliktista seuraa, riippuu niistä aseista, joilla hyve ja "maailman meno" kamppailevat. Hyve pyrkii kukistamaan maailman menon toteuttamalla itsensä. Hyväksi ja universaaliksi kutsutaan lahjoja, kykyjä ja voimia. Universaali on hyveellisessä tietoisuudessa hyvässä käytössä, kun taas "maailman menon" vapaassa tietoisuudessa lahjat, kyvyt ja voimat käytetään välinpitämättömästi tai väärään tarkoitukseen. Mutta juuri siksi, että hyveellä ja "maailman menolla" on käytettävissään samat aseet, ei ole selvää, voittaako hyve tätä "pahetta". Hyveen ja "maailman menon" taistellessa panoksena ei olekaan hyvyys vaan itse nämä taisteluvälineet. Mutta nämä taisteluvälineet ovat yksilöllisyyden puolella, joka hyveen oli määrä tehdä tyhjäksi. Käykin niin, että universaali on jo realisoitunut itse tässä konfliktissa: se on itsessään, mutta samaan aikaan toiselle (PS, 231). Hyveellinen tietoisuus astuu konfliktiin "maailman menon" kanssa ikään kuin se olisi jotakin vastakkaista hyvälle. Mutta se mitä konflikti tarjoaa, on universaali *aktuaalisena hyvänä*. Hyvän aktuaalinen olemassaolo on "maailman menon" itsessään-olemista. Näin ollen "maailman meno" on haavoittumaton. Hyvä aktualisoituu aina yksilöllisyyden kautta, jolloin hyveelle ei jää mitään millä taistella "maailman menoa" vastaan. Siihen missä hyve näkee olennaisen olemassaolon (*intrinsic being*), "maailman meno" suhtautuu välinpitämättömästi. "Maailman meno" on vapaa kaikista niistä säännöistä, jotka hyvettä määrittävät (PS, 232).

Siispä "maailman meno" lopulta voittaa hyveen. Hyveen tarkoituksena on abstrakti, epätodellinen olemus. Hyve tahtoi tuoda hyvän aktuaaliseen olemassaoloon uhraamalla yksilöllisyyden. Todellisuus on kuitenkin juuri yksilöllisyyden aluetta. Todellista on se, jolla on olemassaolo toiselle. Pelkkä itsessään-oleminen on vasta olemuksen abstraktio. Jos abstraktio on olemassa tietoisuudelle, se on todellinen, eli sillä on olemassaolo. Hyveellinen tietoisuus sen sijaan erottelee itsessään-olemisen ja olemassaolon. Tällä erottelulla ei Hegelin mukaan ole totuutta. Jos tietoisuudella on pääsy itsessään-olemiseen, on tuo itsessään-oleminen välittömästi myös tietoisuudelle itselleen-olemista. Silloin kun jokin on olemassa itselleen, on abstraktio tehnyt minimaalisen askeleen kohti todellista olemassaoloa. "Maailman menon" oli määrä olla hyvän vinouma, sillä sen periaatteena oli yksilöllisyys. Yksilöllisyys on kuitenkin todellisuuden periaate. Se on nimenomaan yksilö, joka on tietoisuus, jolloin itsessään-oleminen on yhtä lailla toiselle-olemista (PS, 233). Mutta se, minkä "maailman meno" voittaa, ei ole mitään todellista. Hyveellinen tietoisuus ihastelee tärkelevää puhetta siitä, mikä olisi ihmisyydelle parasta jne. mutta ei ryhdy toimeen. Hyve näkee itsessään jotakin tärkeää, mikä on itse asiassa vain hänen itsepetostaan. Hyveellinen retoriikka on tyhjää puhetta, jonka päämääränä on lopulta vain itsestehostus (*ego boost*; PS, 234).

Tietoisuus on tästä konfliktista oppinut, ettei "maailman meno" olekaan niin paha kuin miltä se vaikutti (PS, 234). Tämä oppitunti mielessään tietoisuus hylkää ajatuksen yksilöllisyyden uhraamisesta keinona tuoda jotakin hyvää aktuaaliseen olemassaoloon. Tässä antitesissa häviää myös "maailman meno". Sillä toimiessaan tietoisuus

huomaamattaan tekee samaan aikaan implisiittisesti universaalin teon. Kun tietoisuus toimii *itselleen*, se antaa todellisuuden sille, joka lähtökohtaisesti oli olemassa ainoastaan *itsessään*. Siispä yksilöllinen toiminta on itsessään päämäärä. Se on yksilön kykyjen laittamista toimeen, jolloin ihmisen itsessään-oleminen saa todellisen olemassaolonsa yksilöllisyyden prosessuaalisessa luonnossa (PS, 235).

4. Hegel-kommentaattoreiden näkemyksiä

Hegel-eksegeesissä täydentävä kirjallisuus, eli tulkinnat ja kommentaarit, nousevat tärkeään asemaan alkuperäisen tekstin haastavuuden vuoksi. Aion seuraavaksi esitellä tunnetuimpien Hegel-kommentaattoreiden näkemyksiä itsetietoisuuden aktualisoitumisesta *Hengen fenomenologiassa*. Olen valinnut aineistooni Terry Pinkardin, Jean Hyppoliten ja Alexandre Kojèven luennot heidän aiheeseen liittyvän täsmällisyytensä vuoksi.

Alexandre Kojève teki vuonna 1933–1939 pitämillään Hegel-luennoilla vaikutuksen moniin eurooppalaisiin filosofiin (mm. Sartre, Camus, Lacan, Merleau-Ponty ja Bataille osallistuivat Kojèven luennoille). Luentosarjan kirjallisen julkaisemisen (nimellä *Introduction à la lecture de Hegel*, 1947) jälkeen Kojèven tulkinta on saanut klassikon aseman. Tämä *Johdatus Hegelin lukemiseen* ei niinkään ole ankaran järjestelmällistä tieteellistä tutkimusta. Kojèven luenta on ennemminkin johtopäätösten tekemistä Hegelin filosofiasta, kuluneen historian näkökulmasta käsin. Intressi tässä Hegel-luennassa ei siis ollut yhteneväinen akateemisten ”ammattifilosofien” tavanomaisiin pyrkimyksiin. Kojèven periaatteena oli käytännön toiminta, mikä näkyy hänen työssään Ranskan valtionvarainministeriössä ja poliittisessa toiminnassaan Ranskan hallituksen neuvonantajana (Kilpeläinen 2012, 7–8).

Myös Jean Hyppoliten Hegel-kommentari (*Genèse et structure de la Phénoménologie de l'esprit de Hegel*, 1946) ilmestyi Ranskassa juuri toisen maailmansodan päätyttyä ja on näin ollen Kojèven filosofian ohella linkittynyt politiikkaan. Kansallissosialismin nousu Saksassa oli siirtänyt filosofien huomiota ”puhtaasta filosofiasta” filosofian poliittisiin implikaatioihin. Kysymys Hegelin suhteesta marxismiin ja sitä kautta Neuvostoliiton kommunismiin oli ajankohtainen. Tiedetysti Lenin piti Hegelin filosofiaa suuressa arvossa. Tulisiko siis Hegeliä lukea oikealta vai vasemmalta? Hyppoliten antifasistinen (mutta ei kuitenkaan marxilainen) Hegel-luenta vaikutti mm. sellaisiin ranskalaisiin nimiin kuin Foucault, Deleuze ja Derrida (Heckman 1974, xv–xli).

Terry Pinkard puolestaan on yhdysvaltalainen akateeminen filosofi. Hän toimii professorin virassa Georgetownin yliopistossa Washingtonissa. Pinkard on kansainvälisesti tunnustettu saksalaisen filosofian asiantuntija. Hänen teoksiinsa kuuluvat muun muassa *German Philosophy 1760-1860: The Legacy of Idealism*, (2002) ja *Hegel: A Biography*, (2000).

4.1 Kojève

(”Hegel puhuu yksilöstä, joka on jo tuntenut yhteiskunnallisen elämän mutta eristäytynyt siitä” Kojève 2012, 85–86.) (”Järjen ihminen elää siis yhteiskunnassa aivan kuin hän olisi yksin maailmassa, vaikka hän tietääkin elävänsä yhteiskunnassa.” Kojève 2012, 84.)

4.1.1 Mielihyvä ja välttämättömyys

Alexandre Kojèven mukaan tässä tietoisuuden muodossa ei ole toimintaa. Ihminen ottaa itselleen kohteen ja nauttii sen välittömästi. Ihminen siis nauttii muiden työn tuloksista tekemättä itse työtä (Kojève 2012, 86). ”Mielihyvän ihminen” ajattelee elämää

deterministisen naturalismin kautta. Nykypäivänä tämän voisi samaistaa elämän typistämiseksi mielihyvähormonien kahmintaan. Välttämättömyys näkyy siinä, että vaikka yksilö ei näe vaivaa, hän ei silti pysty alati nauttimaankaan. Vika on mielihyvän ihmisen mielestä luonnossa, mutta myös vallitsevissa yhteiskunnallisissa oloissa (Kojève 2012, 87).

4.1.2 Sydämen laki ja omahyväisyyden houkkamaisuus

Kojèven tekstissä käytetään ”sydämen lakia” noudattavasta yksilöstä sanaa ”helläsydäminen” (ransk. *l'homme-au-cœur tendre* tai *cœur tendre*). Helläsydäminen on siirtynyt mielihyvän ihmisestä askeleen kohti toimintaa, sillä hänen puheensa on teko. Hän kritisoi yhteiskuntaa ja etsii tästä toiminnasta itselleen arvoa. Koska helläsydäminen ajattelee saavansa oman arvonsa yhteiskuntakritiikistä, hän ei itseasiassa tahdo menettää kritisoimaansa yhteiskuntaa. Helläsydäminen ei ole vallankumouksellinen subjekti, sillä hänelle tärkeintä on kritisoida puheen tasolla, ei toimia käytännössä (Kojève 2012, 87). Sydämen lakia noudattava henkilö etsii samanhenkistä seuraa ja elää omissa fantasiaissaan mieluummin kuin ryhtyy toimeen. Tämä tietoisuuden muoto on suuruudenhullu, sillä se asettuu yhteiskuntaa vastaan ja sanoo olevansa parempi; helläsydäminen elää utopiassa. Helläsydäminen arvioi yhteiskunnan pahaksi siitä syystä, että on itse epäonnistunut saamaan nautintoa kyseisissä oloissa. Tätä epäonnistumista hän pakenee moralisoivaan utopiaan. Helläsydämistä kohtaa kuitenkin ristiriita, sillä hänen kritisoimansa yhteiskunnalliset olot takaavat ja ylläpitävät hänen omaa elämäänsä. Lopulta sydämen lakia seuraava yksilö ymmärtää yhteiskunnan koostuvan itsensä kaltaisista yksilöistä. Tällöin hän hyväksyy vallitsevat olot, mutta kääntyykin hyveen puoleen. Maailman meno pyritään nyt uudistamaan ihmisen moraalisen toiminnan muokkaamisen avulla ja tätä varten perustetaan puolue. Puolueen tavoitteena on ihanteellinen yhteiskunta, kansalaisten muuttaminen nautinnonhausta kohti hyvettä ilman väkivaltaista vallankumousta (Kojève 2012, 88).

4.1.3 Hyve ja maailman meno

Hyveellinen asenne tahtoo kieltää yksilölliset oikut kouluttavan kurin avulla. Yksilöiden kieroutumat on poistettava mutta ihmisyyden ydin hyväksyttävä. Hegelin mukaan mitään ihmisyyden ydintä ei sinänsä ole: ihminen tulee siksi mitä on sen kautta mitä tekee. Maailman menon hyväksyvä ihminen ei välitä hyveellisen abstraktioista (ihanteellisesta valtiosta), sillä häntä kiinnostaa vain konkreettinen toiminta, joka on yhteiskunnallisen todellisuuden perusta. Hyveellinen asenne ei itsessään muuta historian kulkua. Hyveellinen abstraktio, ihanne, muuttuu todelliseksi ainoastaan yksilöllisyyden (toiminnan) kautta. Siirtyminen ihanteesta todellisuuteen tarkoittaa ihanteen kannalta sitä, että se kieroutuu. Mutta kieroutunut ihanne on todellinen (konkreettinen, aktualisoitunut) ja siten parempi kuin abstrakti ihanne. Voidaan siis sanoa hyveen tavallaan voittaneen, sillä se on päässyt todellisuuden piiriin. Todellisuuden piiri on kuitenkin sama kuin ”maailman meno”. Inhimillinen ihanne toteutuu toimintana, aktiivisena kansalaisuutena täydellisessä valtiossa (Kojève 2012, 88–90).

4.2 Hyppolite

(“Universal spirit is the milieu in which specific individuals subsist, and it is the product of their activity.” Hyppolite 1974, 278.)

Jean Hyppoliten mukaan itsetietoisuuden kolmen muodon kehitys tiivistyy kysymykseen tietyn yksilön suhteista sosiaaliseen todellisuuteen (Hyppolite 1974, 280). Minuus ei ole itselleen välittömästi, vaan ilmenee samanaikaisesti objektina itselleen ja muille. Itsetietoisuus etsii itselleen vastaavuutta objektina, kohdetta, joka vastaisi hänen itsessään-olemistaan. Hyppoliten mukaan Hegelin “Mielihyvä ja välttämättömyys” -aluvussa on kyse aistillisesta rakkaudesta. Yksilö etsii nautintoa ja tämä nautinto on ennen kaikkea nautinto siitä, että löytää itsensä uudelleen toisesta. Elämän piirissä kaikkein olemuksellisin piirre on “genus” (suku) tai sukupolvi (Hyppolite 1974, 282). Tämä “genus” on elämän universaali muoto, elämän ja kuoleman jatkuva liike. Yksilö löytää toisesta yksilöstä itseään täydentävän olennon, mutta ei silti realisoidu itsessään, vaan tuottaa jälkeläisen ja kuolee itse pois. Ihminen kuluttaa itseään joka hetki, nautinto johtaa lopulta kuolemaan. Universaalin tuhoava voima näyttäytyy itsetietoisuudelle välttämättömyytenä, tai vääjäämättömänä kohtalona. Tämä välttämättömyys on ihmiselle käsittämätön mysteeri. Yksilö ei pysty antamaan merkitystä tälle absurdille tuhoavalle voimalle, eikä näin ollen pysty muodostamaan merkitystä omalle kohtalolleen. Tätä on välttämättömyys ilman sisältöä: abstraktioiden välinen vankka yhteys. Tämä ristiriita on kuitenkin tietoisuudelle ja siksi sen on otettava siitä vastuu. Tämän itsereflektion kautta tietoisuus siirtyy uuteen muotoon (Hyppolite 1974, 283–284).

Seuraava tietoisuuden muoto on edellistä rikkaampi ja konkreettisempi. Tietoisuus etsii nyt onnellisuutta, jonka se näkee universaalina arvona. Sikäli kuin tietoisuus näkee itsessään universaalin, kaikille pätevän järjestyksen periaatteen, voidaan yksilön sanoa nousseen oman alkuperäisen yksittäisyytensä yläpuolelle. Yksilö on sisäistänyt haluunsa ajatuksen lain olemuksesta, mutta tämä suhde yksilön ja lain välillä on välitön, minkä vuoksi sitä kutsutaan “sydämen laiksi”. Sydämen laki ei ole aktualisoitunut. Se on itselleen tietoisuudessa välittömänä halun ja lain ykseytenä. Laki, joka tulee toteuttaa, saa vastaansa todellisuuden. Tietoisuus näkee maailmassa merkityksettömän välttämättömyyden, joka murskaa yksittäisiä tietoisuuksia. Yksilö katsoo maailmassa toiminnassa olevan lain olevan ristiriidassa oman sydämensä lain kanssa. Maailmassa, jossa järjestys on sydämen halusta erossa, tietoisuus on jatkuvassa konfliktissa itsensä kanssa. Tietoisuus joko hylkää itsensä ja alistuu tälle vieraalle järjestykselle, tai rikkoo järjestystä menettäen oman erinomaisuutensa. Maailman järjestys on “illusorinen” ja se on korvattava sydämen lailla (Hyppolite 1974, 284–286).

Sydämen lain toteuttamista varjostaa ongelma. Heti kun sydämen laki saa aktuaalisen muotonsa, se pakenee partikulaarisesta sydäimestä. Saadessaan universaalin muodon, laki ei enää ole yhden yksilön laki. Sydämen lakina tunnettu tietoisuuden muoto epäonnistuu kuten sitä edeltänyt tietoisuuden muoto, kuitenkin nyt kokemusta rikkaampana. Kun tietoisuus koettaa muuttaa sydämen lakinsa todelliseksi hän huomaa olevansa vastakkain muiden sydänten lakien kanssa. Koska omasta laista ei voida tinkiä,

näkee yksilö muiden sydänten lait halveksuttavina. Toteuttaessaan yksilöllisyytensä universaalina yksilö vieraantuu. Silloin hän huomaa inhimillisen järjestyksen olevan universaalien yksilöllisyyden ilmaus, tai yksilöiden välisen vuorovaikutuksen tulos. Nyt tietoisuus huomaa, että koska se itse on toimija maailmassa, on tuo maailman järjestys yhtä lailla sen oman toiminnan tulosta, ja löytää olemuksensa tuosta järjestyksestä. Tämä raastaa itsetietoisuutta ja repii sen kappaleiksi. Ristiriitana on, että se mikä on olemuksellista (*essential*) tietoisuudelle ylipäättään, on partikulaariselle tietoisuudelle toisarvoista (*inessential*). Tietoisuus koettaa paeta tätä ristiriitaa siirtämällä tämän vinoutuman itsensä ulkopuolelle: tällöin pääsemme omahyväisyyteen (jota Hyppolite kutsuu nimellä *the ravings of presumption*), tai "mielettömään röyhkeyteen" (Hyppolite 1974, 286–288).

"Helläsydämisen" positio on kestävä. Kuinka kontingentti yksilö voisi keksiä järjestyksen ja vain määrätä sen ihmisille? Sosiaalinen järjestelmä on yksilöiden vuorovaikutuksen välitön tulos. Se ei ole yhden ihmisen keksintö vaan kaikkien sydänten lait kattava vankka järjestelmä, universaali järjestys, joka on kestänyt todellisuuden koettelemukset ja näin ollen osoittanut olevansa käypä. Tämän osoittaa todeksi se vastustus, jonka yksilö kohtaa yrittäessään toteuttaa oman sydämensä lakia (Hyppolite 1974, 288). Tästä huolimatta vallitseva järjestys näyttyy vinoutuneena, sillä se on syntynyt yksilöiden välisen konfliktien kautta. Järjestys *itsessään* (*in-itself*) on universaali, mutta se ilmenee jatkuvasti muutoksessa olevien yksilöllisyyksien muodossa. Jotta totuus siitä, mitä universaali järjestys *itsessään* on, muuttuisi todelliseksi, on hylättävä yksilöllisyys, joka vinouttaa sitä. Uusi tietoisuuden muoto on siis "hyve", jossa tietoisuus pyrkii tuhoamaan yksilöllisen egoismin toteuttaakseen universaalien korkeamman ja konkreettisemmän muodon (Hyppolite 1974, 289).

Puhuessaan hyveestä Hegel ei viittaa antiikin hyveajatteluun. Antiikissa hyve ei jähdannut olemattomia abstraktioita, eikä kahakoinut "maailman menoa" vastaan. Hegelillä kyseessä on hyve, jolta puuttuu olemus, hyve, joka ulkoistaa itsensä onttoihin puheisiin. Tämänkaltainen hyve taistelee turhaan "maailman menoa" vastaan, sillä sen ideat eivät voi koskaan realisoitua; hyve ei koskaan siirry puheista toimintaan. Hyveellinen tietoisuus erottaa sen, mitä maailma on *itsessään*, siitä, mikä maailma on aktuaalisena (Hyppolite 1974, 290). Hyveellinen tietoisuus erottaa toisistaan universaalien lain ja yksilöllisyyden niiden olemuksien perusteella. Siksi "helläsydäminen" ajattelee voivansa yksilöllisyyden tuhoamalla päästä universaaliin totuuteen. Mutta hyve kuuluukin itse "maailman menoon" eikä pysty irrottautumaan siitä kokonaan. Hyveelle hyvä on *itsessään*. Mutta sanoessaan hyvän ja universaalien olevan *itsessään* hyve samaan aikaan asettaa hyvän *itsessään* "maailman menoa" sisäisesti konstituivaksi tekijäksi. Hyve olettaa tavoitteensa ja "maailman menon" välisen olemuksellisen ykseyden, mutta myöntää samaan aikaan, että ilmiöllisessä läsnäolossa ne ovat erilliset. Hyveellisen tietoisuuden pääargumentti oli, että vaikka "maailman meno" *itselleen* (*for-itself*) ei ole hyvä, on se kuitenkin hyvä *itsessään*, ja että "maailman menon" on vain tultava *itselleen* siksi, mitä se on *itsessään*. Mutta jos jokin on *itsessään*, mutta ei *itselleen* tai *toiselle* (*for-an-other*), se on tyhjä abstraktio. Jos jokin ei ilmaise itseään, se ei ole olemassa (Hyppolite 1974, 291–292).

Itselleen-olemisen ja toiselle-olemisen välinen erottelu häviää hyveen ja "maailman menon" välisessä kamppailussa. Hyve löytää kykyjä, taitoja ja voimia jo valmiiksi realisoituneina maailmassa. Hyvä muuttuu aktuaaliseksi, saa todellisen olemassaolon, yksilöllisen toiminnan kautta (Hyppolite 1974, 292). Hyve ei voi yksilöllisyyden hylkäämällä tuoda mitään todellisesti olemassa olevaksi. Hyveellinen tietoisuus voi kyllä kritisoida yksilöä ja selittää sen toiminnan alhaisilla motiiveilla, mutta nämä motiivit ovat vain osa partikulaarin toimintaa. Kun "helläsydäminen" ymmärtää, että itsessään-oleminen muuttuu itselleen- ja toisille-olemiseksi ainoastaan yksilöllisyyden kautta, se huomaa oman vastakkainasettelunsa olevan epäpätevä. "Maailman meno" ei olekaan niin paha kuin miltä aluksi näytti, sillä se on hyveen aktuaalinen toteutuma, ja ilman tätä toteutumaa hyve olisi pysyvästi tyhjä abstraktio (Hyppolite 1974, 293). Hyve muuttuu aktuaaliseksi yksilöllisen toiminnan kautta. Yksilön tekoja voidaan kyllä selittää egoistisilla intresseillä, mutta tällainen kritiikki ei ota huomioon toiminnan itsensä ylittävää puolta. Toimiessaan yksilö aktualisoi potentiaalisuuksia, joista hän on ollut tietämätön. Teon myötä se, mikä on itsessään, tulee todellisuuden piiriin. Ennen toimintaa yksilö ei voi tietää, minkälaisen todellisen muodon hänen vailla aktuaalisuutta olevat ideansa ottavat. Inhimillinen toiminta on yksilön ylittävää toimintaa, mutta tämä ylittäminen on mahdollista vain yksilöiden kautta. Tämä toiminta on universaalien kehittymistä, jota ei voida erottaa sen ilmenemisestä (Hyppolite 1974, 294). Yksittäinen tietoisuus on toisaalta vastakkainen universumin kanssa, mutta toisaalta tämä erottelu ei pidä paikkaansa. Inhimillinen yksilöllisyys ei ole todellisuudesta irtonainen, sillä se on itse osa todellisuutta, joka itse luo itseään. Tämä synteesi saa täyttymyksensä toiminnasta (Hyppolite 1974, 295).

4.3 Pinkard

Terry Pinkardin mukaan kaikki edellä läpikäytyt tietoisuuden yksilölliset muodot epäonnistuvat osittain, minkä vuoksi on siirryttävä sosiaalisempiin tietoisuuden muotoihin (Pinkard 2009, 137). Hegel osoittaa kuitenkin, että vetoaminen mihin tahansa syvempään tuntoon tai intuitioon siitä, mikä on oikein, pohjautuu kahtalaiseen ajatukseen: 1) on olemassa jokin perustavanlaatuisen mittari sille, mitä kutsutaan järkevaksi, ja 2) tällainen mittari dogmaattisesti sulkee pois vaihtoehtoiset toimintatavat (Pinkard 2009, 140). Sydämen lain asianajaja luulee ajavansa universaalia asiaa. Kyseessä on kuitenkin *hänen*, yksittäisen tietoisuuden sydämen laki (Pinkard 2009, 141). Hyveellinen tietoisuus puolestaan hylkää yksilöllisyyden, mutta Pinkardin luennassa tällainen toiminta ei perustukaan "sisäiseen pyhään ääneen", vaan taktikoimiseen, strategiointiin ja peli-teorian mukaiseen oman hyödyn maksimoimiseen (Pinkard 2009, 142). Hyveellinen tietoisuus nimittäin uhraa oman etunsa kauniin ja hyvän päämäärän vuoksi, jolloin hyveellinen yksilö saakin itseasiassa suurimman henkilökohtaisen täyttymyksen. Näin ollen päädytään siihen, että kriteerejä yksilön toiminnalle on lähes mahdotonta löytää. Normatiivisuudelle ei ole mitään aloituspistettä, vaan mukaan on hypättävä vauhdista ja yksilön on itse luotava omalle toiminnalleen kriteerit (Pinkard 2009, 143–144). Yksilön on aloitettava siitä, mikä hänelle on "annettua", eli lähdettävä kohti toimintaa omista lähtökohdistaan. Työn tai toiminnan kautta yksilö löytää itselleen tunnusomaiset piirteet: hänen toimintansa kuvastaa niitä

kiinnostuksia, kykyjä ja olosuhteita, joiden "ykseys" hän on. Tämä toiminta on sosiaalista: työ on ilmaus ja tunnustuksen vaatimus. Toimiessaan ihminen tuo esille sen, mikä hänelle on tärkeää ja merkityksellistä ja toivoo tulevansa tällaisena hyväksytyksi. Jos toinen ihminen on itsessään läsnä työssään, muuttuu työn kritisoiminen toisen ihmisen kritisoimiseksi. Tällöin ainoa vaatimus, joka työn tulee täyttää, on autenttisuus. Toisen ihmisen persoonan sijasta voidaan kritisoida tekopyhyyttä ja epärehellisyyttä (Pinkard 2009, 144–145). Yksittäiset työn tulokset ovat katoavia ja toisaalta kontingentteja, mutta olennaista on yksilön omistautuminen tärkeäksi kokemalleen asialle: eksistentiaalinen omistautuminen sille, millä on yksilölle todella väliä (Pinkard 2009, 145–146). Yksilöllisyys on mahdollinen ainoastaan tiettyjen riippuvuussuhteiden kautta. Voin olla yksilö, vain jos muutkin ovat. Moderni yksilöllisyys syntyy itsereflektion kautta; tästä seuraa vieraantuminen yhteisöstä, mutta tuloksena on sen toteaminen, että itsereflektiivinen moderni yksilö edellyttää yhteisön (Pinkard 2009, 148).

5. Kaunokirjallisia vastineita läpikäydyille tietoisuuden muodoille

5.1 Tolstoin *Ylösousemus*

Venäläisen eksistentialismin tunnetuimpiin kirjailijoihin kuuluva Leo Tolstoi (1828–1910) muistetaan parhaiten hänen suurteoksistaan *Sota ja rauha* (*Война и мир* 1865–1869) sekä *Anna Karenina* (*Анна Каренина* 1875–1877). Tolstoin romaanien ankara yhteiskuntakritiikki yhdistettynä ”ylvääseen utooppisuuteen”, jossa etsitään ”absoluuttista hyvää” (Jevlampjev 1995) sopii erinomaisesti valaisemaan Hegelin luettelemia tietoisuuden muotoja. Tolstoin myöhäistuotannon *Ylösousemus* (*Воскресение*, 1899), josta seuraavaksi annan esimerkkejä, heijastaa kirjailijan vanhuuden ajan yhteiskunnallista ja uskonnollista ajattelua. Romaani on ehkä jopa hieman saarnaavassa tyyliinsään sopiva kuvastamaan erityisesti ”sydämen lain ja omahyväisyyden houkkamaisuuden” sekä ”hyveen ja maailman menon” tietoisuuden muotoja.

Ylösousemuksen päähenkilö ruhtinas Nehljudov toimii valamiehenä oikeudenkäynnissä, jossa hänen nuoruutensa rakastettu, nykyinen prostituoitu Katarina Maslova, tuomitaan pakkotyöhön Siperiaan. Oikeudenkäynnissä Nehljudov käy läpi lähes koko tunteiden kirjon, sillä hän muistelee nuoruuden intohimoaan naista kohtaan, mutta kokee myös syyllisyyttä ja osallisuutta Maslovan nykyiseen tilaan. Nehljudovissa alkava siirtymä ”mielihyvystä ja välttämättömyydestä” kohti ”sydämen lakia ja omahyväisyyden houkkamaisuutta” on luettavissa seuraavasta lainauksesta:

Hän muisti heidän viimeisen tapaamisensa, eläimellisen intohimon, joka hänet oli silloin vallannut, ja pettymyksen, jota hän oli tuntenut sen jälkeen kun tuo intohimo oli tyydytetty. [...] hän muisteli itseään kuin hän oli ollut silloin. Hänen sieluunsa tulvahtivat muistot tuosta tuoreudesta, nuoruudesta ja elämän yltäkülläisyydestä, ja hänen mielensä tuli tuskallisen surulliseksi. [...] Silloin hän oli ollut reipas, vapaa ihminen, jolle avautuivat loputtomat elämänmahdollisuudet; nyt hän tunsu olevansa kaikilta tahoilta saarrettuna tyhjän, tyhjän, tarkoituksettoman ja arvottoman elämän pauloihin. (Tolstoi 1958, 117–118.)

Nehljudov on valamiehenä ollut tuomitsemassa entisen rakastettunsa pakkotyöhön, minkä vuoksi hän nyt havahtuu oman elämänsä merkityksettömyyteen. Hänet valtaa ylitsepääsemätön tarve muuttaa koko elämänsä. Nehljudov ei voi enää jatkaa totuttua rappiollista elämäntapaansa ja alkaa kokea ”sisäistä välttämättömyyttä” muuttaa asioita.

[...] ristiriita hänen omantuntonsa vaatimusten ja sen elämän välillä, jota hän vietti, olikin tullut syvemmäksi kuin koskaan aikaisemmin. Häntä ihan kauhistutti, kun hän huomasi tuon välimatkan. [...] ”Revin rikki tämän valheen, joka sitoo minut, maksakoon se mitä tahansa, tahdon sanoa totuuden kaikille julki ja toimia sen mukaan.” (Tolstoi 1958, 120.)

Nämä Nehljudovin omantunnon vaatimukset voidaan rinnastaa siihen, mistä Hegel puhuu ”sydämen lakina”. Kojevèa mukailen: Nehljudov on henkilö, joka ei enää pystynyt

nauttimaan. Hän ajautuu oikeudessa tapahtuneen konfliktin myötä ajatuksiin, joista ei pääse eroon. Hän näkee nyt omassa sydämessään selkeän lain, joka on ristiriidassa vallitsevaan järjestykseen. Samaan lopputulokseen on tullut myös nyt vankilassa asustava Katarina Maslova:

Kaikki elivät vain itseään, omaa nautintoaan varten, ja kaikki puheet Jumalasta ja hyvästä olivat pelkkää petosta. Jos joskus heräsikin kysymys siitä, miksi maailmassa kaikki on järjestetty niin pahaksi ja kehnoksi, miksi kaikki tekevät toisilleen vääryyttä ja kärsivät, piti vain olla ajattelematta koko asiaa. Ja jos tuli ikävä – niin piti vain panna tupakaksi tai juoda, tai mikä oli parasta, iloita miesten kanssa, ja ikävä haihtui. (Tolstoi 1958, 153.)

Romaanin päähenkilöt näkevät kokemuksiansa vuoksi maailman nyt uudella tavalla; heillä on näkökulmana sydämiensä lait. Ongelmana on, että muut ihmiset jatkavat edelleen vanhaa toimintaansa. Heillä on omat sydämen lakinsa, eivätkä he koe maailman järjestystä yhtä lailla epäoikeudenmukaisena kuin Maslova ja Nehljudov. *Hengen fenomenologian* näkökulmasta Tolstoi ohjaa Nehljudovin loogisesti *Ylösnousemuksen* loppupuolella hyveellisen tietoisuuden muotoon. Nehljudov lukee Matteuksen evankeliumia ja löytää sieltä vuorisaarnan, joka koskettaa häntä kovasti.

[...] hän tajusi ja uskoi nyt, ettei tästälähin kenelläkään ihmisellä ole muuta tekemistä kuin näiden käskyjen täyttäminen, - että siinä on ainoa järkevä ihmiselämän ohje ja päämäärä ja että jokainen poikkeus siitä on virhe, joka heti paikalla tuo mukanaan rangaistuksen. [...] Ei tarvita muuta kuin että ihmiset täyttävät nämä käskyt – ja maan päälle syntyy Jumalan valtakunta ja ihmiset saavuttavat korkeimman mahdollisen onnen. (Tolstoi 1958, 516–517.)

Nehljudov tahtoo poistaa yksilölliset oikut ja alistua lakiin. Jokainen poikkeama on rangaistuksensa ansainnut virhe. Mutta Nehljudov ei huomaa, että tuo hyveellinen laki, johon on määrä alistua, on itse syntynyt yksilöllisyyksien kautta olemassa olevaksi; Raamattu luettavana kirjana on ilmaantunut maailmaan yksilöiden työn tuloksena. Tämä "Jumalan valtakunta" on määrä tuoda maan päälle yksinkertaisesti hylkäämällä yksilölliset poikkeavuudet. Mutta "Jumalan valtakunta" voi ilmaantua olemassa olevaksi ainoastaan toiminnan kautta, joka on nimenomaan yksilöiden toimintaa. Tämä universaali totuus, "Jumalan valtakunta" on hyveelliselle tietoisuudelle vasta uskoa, se ei ole aktuaalinen. Ilman yksilöiden toimintaa, puhe "Jumalan valtakunnasta" jää sanahelinäksi, tyhjäksi mieltä nostattavaksi puheeksi, joka ei tyydytä järkeä (PS, 234).

5.2 Hermann Hessen *Narkissos ja Kultasuu*

Saksalaisen proosan johtaviin kirjailijoihin kuuluva Nobel-palkittu Hermann Hesse on tunnettu henkisiä konflikteja käsittelevistä romaaneistaan. Hessen teokset ovat saaneet vaikutteita venäläisestä eksistentialismista, saksalaisesta filosofiasta ja psykoanalyttisista teorioista. Hänen tunnetuimpiin teoksiinsa kuuluvat *Lasihelmipeli* (*Das Glasperlenspiel*, 1943) sekä *Arosusi* (*Der Steppenwolf*, 1927). Yleinen asetelma Hessen kertomuksissa on mestarin ja oppipojan, tai eri elämänratkaisuja tekevien ystäväysten välinen jännite. Hessen

hahmot läpikäyvät yleensä jonkinlaisen elämänvaiheen tai koko elämänkaaren, jonka aikana heidän on henkisesti kasvettava. Asetelma sopii siis lähtökohtaisesti hyvin yhteen Hegelin tietoisuuden kehittyvien muotojen kanssa.

Hessen romaanissa *Narkissos ja kultasuu* (*Narziss und Goldmund*, 1930) Kultasuu on isänsä toiveesta päätenyt luostariin oppilaaksi. Isän ajatuksena on, että poika saisi jäädä luostariin pysyvästi. Kultasuu ei kuitenkaan sopeudu luostarin elämään niin hyvin kuin luuli ja alkaakin kokea halunsa opiskeluun katoavan. Kun Kultasuu Narkissoksen kanssa keskusteltuaan ymmärtää, että luostarielämä ei ole väijäämätön kohtalo, vaan hänellä on mahdollisuus elää aivan toisenkin lainen elämä, hän menee hämmennyksiin.

Ennen kaikki oli yksinkertaista, selvää kuin kirjaimet lukukirjassa. Nyt ei enää mikään ole yksinkertaista, eivät edes kirjaimet. Kaikki asiat ovat saaneet monia merkityksiä ja kasvoja. En tiedä mitä minusta tulee, en voi sitä nyt edes ajatella. (Hesse 2001, 71)

Kultasuu huomaa oman yksilöllisyytensä olevan erotettavissa yhteisöstä. Luostari ja sen sisäinen elämä toimivat tässä eettisenä substanssina. Kultasuu päättää karata luostarista ja etsiä toisenlaista elämää. Hän löytää metsän laidalta Lisen, johon palavat tunteensa kohdistaa. Romaanin kohtausta kuvastaa hienosti "mielihyvän ja välttämättömyyden" tietoisuuden muotoa:

Hän tunsi selvästi kaiken, mikä oli tärkeätä ja kaunista. [...] Äänettömänä hän tunsi kuumat virrat sisässään, tunsi hiljaa voimistuvan tulen, joka elävänä paloi heissä molemmissa ja muutti heidän pienen vuoteensa koko äänettömän yön hengittäväksi ja hehkuvaksi keskukseksi. (Hesse 2001, 93.)

Nautinto ei kuitenkaan tullut jäädäkseen ja nyt Kultasuu, ensimmäisen kerran elämässään tunsi myös tuskaa.

Eikö hän ollut onnellinen? Eikö hän ollut nuori ja terve, vapaa kuin ilmojen lintu? [...] Miksi hän sitten ei ollut kokonaan ja jäännöksittä onnellinen? Miksi hänen nuoreen onneensa [...] joskus tunkeutui tämä merkillinen tuska, äänetön pelko, katoavuuden valitus? Miksi hänen joskus oli pakko miettiä, pohdiskella, vaikka hän tiesi, ettei ollut ajattelija? (Hesse 2001, 108.)

Tässä pisteessä Kultasuu kohtaa välttämättömyyden, yksilön väijäämättömän katoavuuden uhan. Koska nautinto tuo mukanaan myös tuskaa, Kultasuu ei voi olla täysin onnellinen. Tietoisuus tulee mysteeriksi itselleen. ("Consciousness [...] has really become a riddle." PS, 220.)

Lisestä erottuaan Kultasuu jatkaa vaeltamistaan kylästä kylään pitkin metsiä ja vuoria. Hän löytää majasijan erästä kirkosta, jonka arkkitehtuuriin kuuluu veistos Jumalan äidistä. Tuo puinen patsas tekee Kultasuuhun niin suuren vaikutuksen, että hän päättää etsiä sen tekijän tullakseen tämän oppipojaksi. Ensimmäistä kertaa elämässään Kultasuu löytää elämälleen päämäärän ja tavoitteen. Näin tietoisuus alkaa siirtyä uuteen muotoon; toiminnan puoleen. Kultasuu oppii, että onni löytyy toiminnasta itsestään. Itsensä toteuttaminen eettisen substanssin sisässä tuo yksilölle hänen kaipaamansa tyydytyksen.

Siispä Kultasuu päättää palata retkeltään takaisin luostariin. Mutta kun hän vielä epäröi sopeutumistaan tähän hartaaseen ympäristöön, sanookin Narkissos hänelle, että:

[...] koettaessaan toteuttaa itseään luonnon hänelle antamien lahjojen avulla ihminen tekee korkeinta ja ainoaa mielekästä mitä hän osaa. Siksi sanoin sinulle ennen tavan takaa: älä yritä jäljitellä ajattelijaa tai askeettia, vaan ole oma itsesi, koeta toteuttaa itseäsi! (Hesse 2001, 308.)

Juuri näistä luonnon antamista lahjoista Hegel puhuu universaalina Hyveen ja maailman menon välisessä dialektiikassa. Kykyjen laittaminen käytäntöön yksilön toimesta on universaali teko, sillä samalla kun ihminen tekee sen, mitä hänelle on itselleen (ideana tai tavoitteena), antaa hän tuolle alkuperäiselle ajatukselle konkreettisen olemassaolon, joka on myös muille (valmiina kohteena maailmassa). Kun Kultasuu edelleen epäröi kysyessään mitä tämä itsensä toteuttaminen voisi olla, vastaa Narkissos hänelle:

Milloin [...] astumme potentiaalisuudesta tekoon, mahdollisuudesta toteutukseen, pääsemme osallisiksi todellisesta olemassaolosta, lähenemme asteen verran täydellisyyttä ja jumaluutta. Sitä on itsensä toteuttaminen. (Hesse 2001, 309.)

Nyt jo apotiksi kohonnut Narkissos ei pakota Kultasuuta luostarin "hyveeseen". Päinvastoin, Narkissos rohkaisee Kultasuuta antamaan todellisen, konkreettisen olemassaolon sille, mitä hän on *itsessään* ja *itselleen*. Näin yksilö löytää tiensä onnellisesti takaisin yhteisöönsä ja lunastaa paikkansa siinä oman toimintansa kautta. Tämä toiminta on itseilmaisua, joka muokkaa eettistä substanssia ja antaa yksilölle todellisen olemassaolon: itsetietoisuuden aktualisoitumisen.

6. Päätäntö

Kun itseilmaisulle annetaan moraalinen status, eli kun ihminen itseään toteuttaessa tekee moraalisen teon, herää muutamia kysymyksiä. Meidän eettiseen substanssiimme kuuluu tiettyjä moraalikäsitteitä, kuten, että toisen ihmisen tappaminen on väärin. Voidaanko sanoa, että toisen ihmisen tappaminen on oikein, jos sen tekemällä ihminen ilmaisee itseään? Voitaisiinko siis "pahoja" tekoja oikeuttaa kutsumalla niitä itseilmaisuuksi? Hegelin ajatuksena lienee, että meillä ei voi ylipäätään olla moraalisia käsitteitä ilman eettistä substanssia, jossa yksilöllisyytemme muovautuu. Yksilöiden toiminta puolestaan muovaa tuota substanssia, joka taas muovaa yksilöitä. Kuolemantuomiot olivat joskus yleinen ja "oikea" tapa päästä eroon kuninkaan käskyvallan vihollisista. Yksilöiden toiminta on muokannut eettistä substanssia siihen suuntaan, että teloitus ei enää (ainakaan Suomessa) hyväksytä.

Lähtiessään toiminnallaan toteuttamaan ideaansa ihminen huomaa pian, että todellisuus ja idea eivät sovi täysin ongelmitta yhteen. Silloin pitää joko muokata todellisuutta, tai joustaa alkuperäisestä ajatuksesta. Yleensä tarvitaan näitä molempia. Ryhtyessään toimintaan, tuo alkuperäinen ajatus itse alkaa muuttua. Kun ryhdyin kirjoittamaan tätä tekstiä, oli mielessäni lopputulos, mutta kirjoitusprosessin aikana tuo lopputuloksen idea itse hioutui uuteen muotoon. Kun idea saa konkreettisen ilmentymänsä, se muuttuu myös itse. Hengen "teleologinen" kehittyminen on siis nähtävissä vasta jälkikäteen (Žižek 2017). Kun saan työni valmiiksi, näyttäyty lopputulos syntyneen välttämättä alun lähtötilanteesta, mutta tämä näkökulma saadaan vasta jälkikäteen. Kun työ aloitetaan, lopputulosta ei voida etukäteen tietää. Hegel jättää tulevaisuuden näin täysin avoimeksi. Ihmisten on toimittava, löydettävä omasta toiminnastaan itsensä ja muokattava todellisuutta yksilöllisen toimintansa kautta. Kun katsomme nykyhetkeä tulevaisuuden positioista, se näyttäyty seuranneen loogisesti tästä hetkestä. Mutta vielä emme voi aavistaa, mitä tuleman pitää. Siksi on ryhdyttävä toimeen, tulevaisuus pitää tuottaa.

Hegel näyttää antavan tietoisuuden kehitykselle normatiivisen rakenteen. Tietoisuus kehittyy alkukantaisemmasta muodostaan kohti kehittyneempää muotoaan. Voidaanko eri tietoisuuden muodoille antaa hierarkkinen asema? Entä ovatko tietoisuuden muodot niin yksioikoisia kuin annetaan olettaa? Eikö itseilmaisuun päätyneet ihmiset myös joskus tarvitse mielihyvää ja toisaalta tahdo vastustaa vallitsevia oloja uhmakkaalla helläsydämyydellään? Hegelin esittelemät muodot ovat *hetkiä* Hengen kehityksessä. Ne ovat ehkä karikatyyreja, mutta kuvaavat muuttuvassa tietoisuudessa vallitsevia asenteita. Hegelin dialektista metodia seuraten tuo itsetietoinen toiminta itseilmaisuna ylittää itsensä uudessa muodossa *Hengen fenomenologian* edetessä. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, ettei ihminen voi suoraan hypätä kehittyneempään tietoisuuden muotoon, vaan siihen on kuljettava aikaisempien muotojen kautta. On syytä epäillä ihmisen mahdollisuuksia löytää pysyvää identiteettiään varsinaisesti toimintansa tuloksista, sillä tuo tulos jää pian unholaan ja yksilö löytää jälleen itsensä ylittävän asenteen. Samaistuminen löytyykin juuri tuosta tavasta olla, eli muutoksen prosessista. Tietoisuus löytää itsensä itsensä ylittävästä liikkeestä, jonka tulokset muokkaavat sitä mikä hän on itsessään. Kuitenkaan tuota itsensä

ylittävää prosessia itseään ei ylitetä. Se on jotakin, jolle voidaan antaa pysyvyyden leima. Pysyvää on muutos.

Olen käynyt läpi Hegelin itsetietoisuuden aktualisoitumisen eri kehitysmuodot läpi ja saanut selville, että yksilö luo itsensä oman toimintansa kautta. Etsin selvennystä kommentaattoreilta, sillä Hegelin teksti on paikoin vaikeaselkoista. Kommentaattoreilta löytyikin sävyeroja, joka viittaa Hegelin tekstin monitulkintaisuuteen ja filosofian historiallisen kontekstin merkitykseen. Etsin kaunokirjallisuudesta vastaavuuksia kullekin tietoisuuden muodolle valaistakseni Hegelin ajattelua helpommin lähestyttävillä, konkreettisemmilla esimerkeillä. Tuloksena voidaan sanoa, että mielihyvän asenne ei tuo lopullista tyydytystä, ja että on siirryttävä maailmaa muokkaavaan toimintaan. Kriteeriksi toiminnalle annetaan rehellisyys itseä kohtaan. Maailman muokkaaminen ei päämäärän aktualisoitumisenakaan varsinaisesti tuo tyydytystä, vaan onni löydetään itse toiminnasta. Toiminnan tulokset muokkaavat vallitsevia oloja, ja nämä olot taas tuottavat uusia yksilöitä. Uusilla yksilöillä puolestaan on pääsy uusiin välineisiin muokata maailmaa. Tehdessään teon *itselleen*, ihminen tulee tehneeksi universaalien teon, sillä toiminta muokkaa samalla myös eettistä substanssia. Toiminta eettisen substanssin sisällä on sosiaalista: moderni yksilöllisyys on mahdollista ainoastaan tiettyjen riippuvuussuhteiden kautta. Oppiakseen tuntemaan itsensä ja muuttaakseen maailmaa on ihmisen siirryttävä tuumasta toimeen eli annettava omalle idealleen konkreettinen olemassaolo. Toiminnan lopputulosta ei voi etukäteen tietää, sillä itse tuuma muuttuu toimeen siirryttäessä. Tämä vaatii rohkeutta ryhtyä toimeen ja uskallusta sietää välttämättömiä virheitä, joiden kautta toimintaa voidaan jälleen muokata toivotumpaan suuntaan. Ihminen löytää olemuksensa sitä todellistavasta konkreettisesta toiminnasta.

Lähteet

- Ameriks, Karl (2000): "Introduction: interpreting German Idealism." Teoksessa Ameriks, Karl (toim.): *The Cambridge Companion to German Idealism*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 1–17.
- Heckman, John (1974): "Introduction." Teoksessa Hyppolite, Jean: *Genesis and Structure of Hegel's Phenomenology of Spirit*. [*Genèse et structure de la Phénoménologie de l'esprit de Hegel*, 1946]. Käännös Samuel Cherniak & John Heckman. Evanston, IL: Northwestern University Press, s. xv–xli
- Hegel, G.W.F. (1977): *Phenomenology of Spirit*. [*Phänomenologie des Geistes*, 1807]. Käännös A.V. Miller. Oxford: Oxford University Press.
- Hegel, G.W.F. (1994): *Oikeusfilosofian pääpiirteet eli luonnonoikeuden ja valtiotieteen perusteet*. [*Grundlinien der Philosophie des Rechts*, 1821]. Suomentanut Markus Wahlberg. Oulu: Pohjoinen.
- Hegel, G.W.F. (2011): *Logiikan Tiede I*. [*Wissenschaft der Logik*, 1812]. Suomentanut Ilmari Jauhiainen. Helsinki: Summa.
- Hegel, G.W.F. (2013): *Taiteenfilosofia: Johdanto estetiikan luentoihin*. [*Vorlesungen über die Aesthetik I*, 2. korjattu painos 1842] Suomentaneet Oiva Kuisma, Risto Pitkänen, Jyri Vuorinen. Helsinki: Gaudeamus.
- Hesse, Hermann (2001): *Narkissos ja Kultasuu* [*Narziss und Goldmund*, 1930]. Suomentanut Kai Kaila. Helsinki: Gummerus.
- Hyppolite, Jean (1974): *Genesis and Structure of Hegel's Phenomenology of Spirit* [*Genèse et structure de la Phénoménologie de l'esprit de Hegel*, 1946]. Käännös Samuel Cherniak & John Heckman. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Jauhiainen & Oittinen (2011): "Saatteeksi." Teoksessa Hegel, G.W.F.: *Logiikan Tiede I*. [*Wissenschaft der Logik*, 1812]. Suomentanut Ilmari Jauhiainen. Helsinki: Summa, s. 9–37
- Jevlampjev, Igor (1995): "Venäläinen 'eksistentiaalisuus': uuden ihmiskuvan filosofia." Suomentanut Outi Ahtiainen. *niin & näin* 1/1995, 5–11.
- Kilpeläinen, Tapani (2012): "Suomentajalta." Teoksessa Kojève, Alexandre: *Johdatus Hegelin lukemiseen: vuosien 1933–1939 luennot Hengen fenomenologiasta École des Hautes Étudesissa*. [*Introduction à la lecture de Hegel*, 1947]. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Helsinki: Tutkijaliitto, s. 7–9.
- Kojève, Alexandre (2012): *Johdatus Hegelin lukemiseen: vuosien 1933–1939 luennot Hengen fenomenologiasta École des Hautes Étudesissa*. [*Introduction à la lecture de Hegel*, 1947]. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- McQuillan, Colin (2018): "German Idealism." Verkkoaineistossa: *Internet Encyclopedia of Philosophy*. <http://www.iep.utm.edu/germidea/> (Tarkistettu 11.1.2018.)

Pinkard, Terry (2009): "Shapes of Active Reason: The Law of the Heart, Retrieved Virtue, and What Really Matters." Teoksessa Westphal, Kenneth R. (toim.) *The Blackwell Guide to Hegel's Phenomenology of Spirit*. Malden, MA: Blackwell, s. 136–152.

Pinkard, Terry (2012): "The Social Conditions of Philosophy in the Nineteenth Century." Teoksessa Wood, Allen W. (toim.) *The Cambridge History of Philosophy in the Nineteenth Century (1790–1870)*. New York: Cambridge, s. 46–60.

Pippin, Robert B. (2012): "The Kantian Aftermath: Reaction and Revolution in German Philosophy." Teoksessa Wood, Allen W. (toim.) *The Cambridge History of Philosophy in the Nineteenth Century (1790–1870)*. New York: Cambridge, s. 19–45.

Stern, Robert (2002): *Routledge Philosophy Guidebook to Hegel and the Phenomenology of Spirit*. London: Routledge.

Tolstoi, Leo (1958): *Ylösnousemus*. [Воскресение, 1899]. Suomentanut Juho Tervonen. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Westphal, Kenneth R. (2009): "Hegel's Phenomenological Method and Analysis of Consciousness." Teoksessa Westphal, Kenneth R. (toim.) *The Blackwell Guide to Hegel's Phenomenology of Spirit*. Malden, MA: Blackwell, s. 1–36.

Žižek, Slavoj (2012): *Less than Nothing: Hegel and the Shadow of Dialectical Materialism*. London: Verso.

Žižek, Slavoj (2017): *Incontinence of the Void: Economico-Philosophical Spandrels*. Cambridge, MA: MIT Press.